

העורלה הקדושה

פרק מרומן בכתובים

"מאז ומעולם הייתה ברית המילה לצנינים בעיני הנוצרים, ובכל זאת מתגאים הקתולים בכך שהם מחזיקים את עורלתו המקורית של המושיע. היא נמצאת ברומא בבזיליקת סן ג'ובני אין לֶטֶרְנו, הכנסייה הראשונה שנבנתה בעיר. ובקתדרלה של סנטיאגו דה קומפוסטלה בספרד. וגם באנטוורפן. ובמנזר קורנליוס הקדוש בקומפֶיין. ובכנסיית גבירתנו של היונה בדיוקסיה של שארטר. ובקתדרלה של פוא־אן-וֶלֶה. ובעוד כמה וכמה מקומות".

(וולטר, מתוך הערך "עורלה", המילון הפילוסופי)

שאל שכב במיטת האורחים בדירת דודיו בפריז ומישש את איברו נטול העורלה, אך נזהר מלגעת בו באופן שיגרום לו לגירוי או לזקפה. פעמים כה רבות חטא בשנים האחרונות בחטא האוֹטוֹסְטִימולַצְיָה – autostimolazione, "גירוי עצמי", כפי שקרא לו דודו אומברטו באיטלקית המתנגנת שלו – עד שנדר ששוב לעולם לא יעמיד את בשרו במבחן. ודאי לא מעת שהבשר הזה התנסה בייסורים וטוֹהַר בלהב הסכין.

האקט הבלתי הפיך של הסרת העורלה הוא שפתח לו את שערי החסד. שאל האמין בכך באמונה שלמה. הוא שינן את דברי שאול-פאולוס באיגרת אל הגלאטים: "בְּמִשְׁיַח לֹא הַמִּלָּה תִּחְשָׁב וְלֹא הָעֶרְלָה, כִּי אִם הָאֱמוּנָה הַפְּעֻלָּת בְּאַהֲבָה", והתנחם בכך שגם ישוע ושליחיו היו נימולים, ממש כמוהו עתה. עם זאת, תקוותו שבכך יבוא הקץ על ייסורי הבשר שלו נכזבה עד מהרה. כשם שאנשים שגפיהם נקטעו מוסיפים לחוש כאבי פנטום באיבריהם החסרים, כך הוסיף גם שאול להרגיש ללא הרף את עורלתו הנעדרת. כדי לנסות ולהסיח מעט את דעתו ממחשבותיו הטורדניות החליט לשוב ולהשקיע את עצמו בקריאה. הוא גילה מקום חדש להשביע בו את רעבונו: ספריית המכון הקתולי של פריז. בעוד שבקיצים הקודמים קרא מכל הבא ליד, הרי שהפעם התמקד בנושא אחד ויחיד: שאלת ברית המילה. הוא איתר בספרייה כרך עב־כרס שראה אור ב־1988 בהוצאת הספרים של אוניברסיטת נוטרדאם (סאות' בנד, אינדיאנה). כותרתו: 'מבוכה קתולית: על גלגולי העורלה הקדושה', עוררה מייד את סקרנותו. שאול גמא את הספר בעודו יושב על רצפת הספרייה בין שתי כונניות גבוהות, מיטלטל בין שאט נפש למשיכה עזה.

"בימי הביניים", קרא במאמר המבוא, "נמנו ברחבי אירופה עשרות שרידי קודש שהוצגו כ'עורלה הקדושה' – אחד האיברים היחידים שיכלו להישמר מגלגולו

הארצי של המושיע, ועל כן נודעה להם קדושה יוצאת דופן. עורלות קדושות אלה נשמרו לרוב בחדרי האוצר של הכנסיות לצד שרידי קודש אינטימיים אחרים, כגון העריסה הקדושה וסכין המילה. על פי המסורת, הוריו של ישוע, מרים ויוסף, ערכו את טקס ברית המילה של בנם במערה בהרי יהודה. לאחר הטקס שימרה אישה קשישה שנכחה במקום את עורלתו של התינוק בתוך פך של שמן נֶרְדִּי מזוקק, ובבוא העת מסרה אותו למרים המגדלית. לימים השתמשה החוטאת הקדושה בשמן זה בעת שמשחה את רגליו ואת ראשו של ישוע בביתו של שמעון המצורע, יומיים לפני הצליבה.

אחרי שעלתה מרים המגדלית השמימה היא הפקידה את העורלה בידי אחד המלאכים. המלאך נצר אותה אצלו במשך מאות שנים, עד ששבה והופיעה ב־17 בדצמבר 768 במהלך טקס הכלולות של אֵיֶרְנֶה האתונאית ויורש העצר הביזנטי ליאון הרביעי, המכונה ליאון הכוזרי. יותר מארבעה עשורים אחר כך, בחג המולד של שנת 800, נערך בבזיליקת סן פייטרו ברומא טקס הכתרתו של קרל הגדול לשליט הקיסרות הרומית הקדושה. הקיסר הטרי סיפר לאפיפיור ליאו השלישי כי בעת שהתפלל בכנסיית הקבר הקדוש בירושלים – אירוע שההיסטוריונים טוענים שמעולם לא התרחש – הופיע מלאך אלוהים והעניק לו בחשאי את העורלה. הקיסר הפקיד אותה למשמרת נצח בידי הכס הקדוש ברומא כאות תודה על הכתרתו. לעורלה קדושה ראשונה זו – 'העורלה של קלקטה' – נשוב בהמשך הדברים. בינתיים נדון בכמה עורלות נוספות שהתגלו ברחבי אירופה.

בשנת 1112 זכתה העיר אנטוורפן לשכן בקתדרלה שלה שריד יקר־מציאות: עורלה קדושה שנרכשה על ידי מלך ירושלים בולדווין הראשון בעת מסע הצלב הראשון לארץ הקודש. שמעה של עורלה זו יצא לתהילה בכל רחבי צרפת וארצות השפלה לאחר שהבישוף המקומי דיווח כי במהלך מיסת חג הפסחא הבחין בטיפות דם הזולגות ממנה אל אריג הארגמן של המזבח. בעקבות נס גלוי זה הייתה קתדרלת אנטוורפן לאתר חשוב של עלייה לרגל, והעורלה שוכנה בקפלה מפוארת. למרבה הצער אבדה העורלה באמצע המאה השש־עשרה, כחלק מגל ההשחתה של סמלי הדת בצפון מערב אירופה.

עורלה קדושה אחרת נשמרה במנזר בכפר קולון (Coulomb) השוכן על גדת נהר האַר, על אם הדרך בין פריז לשארטר. לניחוח הקדושה שהפיצה עורלה זו נודעו כוחות ריפוי ניסיים במקרים של עקרות, וגם נשים הרות נהגו לעתור אליה כדי להבטיח שלידתן תעבור בשלום. בשנת 1421, בעת הריונה של המלכה קתרין לבית וֶלוּאָה, ציווה בעלה, הנרי הרביעי מלך אנגליה, שהשריד הקדוש יובא אל מיטתה שבארמון וינדזור. העורלה לא הכזיבה: קתרין ההרה שאפה את ריח העדנים הידוע, וב־1422 נולד בשלום בנם היחיד של בני הזוג, לימים המלך הנרי השישי. כעבור כעשרים שנה הושבה העורלה אל המנזר של קולון, ומאז היא נשמרה שם. עורלות קדושות נוספות שִׁכְנוּ, בין השאר, בערים סנטיאגו דה קוֹמְפּוֹסְטֵלָה בספרד, הילדסהיים בגרמניה, וכן מֶץ, בֶּזַנסון, פּוֹאֵי־אֶן־וֶלָה, שָׁארוֹ וְלֵאֲנֶגֶר בצרפת. כולן היו יעד לעלייה לרגל של צליינים ומבקשי ניסים.

הכס הקדוש היה מודע לחששות בדבר האותנטיות של שרידי קודש אינטימיים אלה. ברחבי היבשת התגלו עוד ועוד עורלות, ובוותיקן החליטו להכשיר מומחים שיוודאו את אמיתותן. לתפקיד זה הוכשרו רופאים, שלמדו להבחין בין עור אדם לעור חיה באמצעות לעיסתו בפיהם, כשם שמומחים ליינ מגרגרים את המזקה בלועם כדי לעמוד על טיבו. בצרפת זכו מומחים אלה לכינוי מיוחד: Croques-prépuces, 'נוגסי העורלות'.

למקרא השורות האחרונות התכווץ שאל וכיסה את חלציו. ריח של ספרים ישנים בא באפו, ונמהל בריחות הקטורת והרקב שבקעו מבין דפי הספר הפתוח לרגליו, על שטיח הספרייה האפור. הוא שאף אוויר מלוא ריאותיו והמשיך לקרוא.

"העורלה הקדושה נקשרה בדמותן של כמה מיסטיקניות מרכזיות בכנסייה של ימי הביניים. אחת המסורות הידועות בעניין זה היא סיפורה של בִּירְגִיטָה הקדושה, נזירה בת המאה הארבע-עשרה הנחשבת עד היום לפטרונית של שוודיה. בירגיטה, בת למשפחת אצולה שוודית עתיקה, הייתה אישה אדוקה ואם לשמונה ילדים. לאחר שהתאלמנה נדרה נזירות, פרשה מהבלי העולם הזה, ויסדה מסדר חדש שלימים נקרא על שמה: מסדר הנזירות הבירגיטניות. את העורלה קיבלה בירגיטה היישר מידיה של מלאך אלוהים, שהניח אותה בוקר אחד על קצה לשונה.

'כה עזה הייתה המתקנות שחשה בעת שטעמה את פיסת הבשר הקדוש', נכתב באחד הספרים שפיארו את דמותה, 'עד שרעד מתוך עבר בכל איבריה והרטיט ברוב עונג את שריריה ואת גידיה'. בהיותה בת שבעים יצאה בירגיטה למסע לארץ הקודש, שם ביקרה בכנסיית הקבר ובשאר המקומות הקדושים. היא מתה כשלוש שנים אחרי שובה לאירופה, כשטעמו של בשר הקודש עדיין על לשונה.

מיסטיקנית נוספת שסיפורה נקשר בעורלה הקדושה היא קתרינה מסיינה, אחת מארבע הנשים היחידות בהיסטוריה שזכו לתואר 'דוקטורית של הכנסייה'. קתרינה נולדה בעיר סיינה שבטוסקנה ב־1347. בהיותה בת שבע-עשרה נדרה נדר פרישות והצטרפה אל המסדר הדומיניקני, ובגיל 21 נגלה לה המושיע בחלום וביקש את ידה. במכתביה סיפרה קתרינה כי טבעת הכלולות שהעניק לה חתנה לא הייתה עשויה מזהב או מכסף, אלא מעור דק, וצורתה הייתה לולאתית: זאת הייתה עורלתו של ישוע. קתרינה עצמה ענדה לאצבעו של חתנה טבעת בלתי נראית, שטובי ציירי הרנסנס המוקדם ניסו לשוא להציגה בציוריהם. בשתיים-עשרה שנות חייה כאישה נשואה פעלה קתרינה רבות למען חיוק מעמד האפיפיורות באיטליה והייתה לאחת הדמויות המשפיעות ביותר על הנצרות בת-זמנה. נישואיה המיסטיים לבן האלוהים היו לנושא פופולרי מאוד בציור האיטלקי.

עוד זכור סיפורה של אגנס בִּלְנֶבְקִין, נזירה שנולדה ב־1244 בכפר פלמבאך, לא הרחק מווינה שבאוסטריה. אגנס סיפרה על חזיונותיה לכוזר המוודה שלה, והלה רשם אותם מפיה בפרוטרוט ושמר את רשימותיו בגנוך הכנסייה. ב־1731, יותר מ־400 שנה אחרי מותה, נדפסו החזיונות לראשונה בספר ונודעו לציבור

המאמינים הרחב. אלא שעד מהרה נפוצה ברחבי אוסטריה השמועה כי הספר מלא דברי זימה, וכל עותקיו הושמדו. העותק היחיד ששרד שמור עד היום במנזר בכפר צ'וטי שבצפון-מזרח אוסטריה.

בספר, שכותרתו *Venerabilis Agnetis Blannbekin*, מובא בין השאר הקטע הבא: 'היא [אגנס] שפכה דמעות של חמלה בעודה הוגה בעורלה הקדושה ותוהה לאן התגלגלה פיסת עור זעירה זו בעת שקם מושיענו לתחייה. בעודה ממררת בבכי היא חשה, מתוך מתק שאין גדול ממנו, כיצד מבצבצת לפתע על לשונה פיסת עור קטנטנה, כעין קליפה זעירה של ביצה. היא בלעה אותה, והרגישה כיצד שבה ומבצבצת על לשונה אותה פיסת העור עצמה. אגנס שבה ובלעה אותה, ושבה ובלעה, וחוזר חלילה – יותר ממאה פעמים. וכיוון שחשה פעמים כה רבות את מגעה של פיסת העור בחיפה, עלה בה הרצון לגעת בה גם באצבעותיה; אך בעודה מנסה לגעת בה בקצה אצבעה צללה העורלה כמו מאליה ונבלעה במורד גרונה. וטעמה כה ערב לחיכה של אגנס, עד שטלטלה כבירה ומתוקה אחזה בכל איבריה'."

גם על קצה לשונו של שאול בצבצה פיסת עור קטנה, וטבעת עור רכה נכרכה סביב אצבעו. הוא נשא את עיניו אל תקרת אולם הקריאה וראה מעליו ציור קיר גדול: העתק של דיוקן יוחנן המטביל מאת לאונרדו דה וינצ'י. יוחנן הנער זקר את אצבעו מעלה כמוֹרֶה על המשיח הקרב לבוא. שאול טלטל את ראשו כבמחווה של סירוב, אך עד מהרה זקר אף הוא את אצבעו עטורת טבעת הבשר והצביע לעבר התקרה. הוא גייס את כל כוח רצונו כדי לאלץ את כף ידו לשוב אל מקומה, וכמי שמתנער מחלום שב לקרוא בספר הפתוח לרגליו.

הקטע הבא הוקדש למסה שחיבר ליאו אֶלְטִיס (לְאוֹנֶה אֶלְצִי, בשמו האיטלקי) במחצית הראשונה של המאה השמונה-עשרה. מלומד זה קרא לחיבורו: *De Praeputio Domini Nostri Jesu Christi Diatriba*, 'חיבור על עורלתו של ישוע אדוננו'. הטקסט המקורי אבד, אך די היה בציטוטים ששרדו ממנו לשלהב את דמיונו של שאול. הוא למד מהם שטבעות כוכב הלכת שבתאי, שנצפו לראשונה על ידי גלילאו גליליי ב־1610, אינן אלא עורלתו של ישוע שעלתה השמימה והתפצלה לכמה טבעות. שאול התבונן באיורים של גרמי השמיים וליבו הלם בחוזקה. בראשו התנגנו צילי הקנטטה של באך על פי מזמור י"ט בתהלים: 'הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹד־אֱלֹהִים וּמַעֲשֵׂה יְדֵי מַגִּיד הֶרְקִיעַ. יוֹם לְיוֹם יִבְעֵ אִמֹּר וַלֵּילָה לְלֵילָה יִחוּה־דַעַת. אֵין אִמֹּר וְאֵין דְּבָרִים בְּלִי נִשְׁמָע קוֹלָם'. הוא מחה את דמעות ההתרגשות שנקו בעיניו ומישש את איברו דרך מכנסי הבד. נזירה צעירה שהשקיפה עליו משולחן הקריאה הגדול ברכה אותו לשלום במנוח ראש, והוא חייך אליה במבוכה. הוא החזיר את ספר המאמרים לעגלת האיסוף ונטל מהערמה שלידו אלבום עב כרס שעל כריכתו היה כתוב: 'תולדות האיקונוגרפיה של ברית המילה'. הוא דפדף בספר וסקר בזה אחר זה את הציורים: פְּרָה אַנְגֵּלִיקוֹ וַאלְבֶּרְכְּט דִּיר, אַנְדְּרֵאָה מֶנְטֵיָה ולוקה סיניוֹרְלִי, פִּילִיפּוֹ לִיפִי וג'ובֵּנִי פֶּלִינִי, טִיצִיאַן וּפֶרְמִיגֵ'נִינוֹ, גִּידוֹ רֵנִי וּטִינֶטוֹרְטוֹ, גֶּרְצֵ'ינוֹ וּרובֶנס, רמברנדט וגויה – שרשרת ארוכה ומיוסרת של תינוקות קורנים וסכינים בוהקי להב. הוא דפדף בספר בשתיקה עד שנעצר מול צמד העמודים החותם את האלבום: פרט מתוך ציור שמן של פרידריך הֶרְלִין, צייר בווארי בן המאה החמש-עשרה. שאול התבונן בזוועה

בישוע האחוז בידי הרב, ובסכין הקצרה שקצה להבה נוגע באיבר מינו של העולל. התינוק האדמוני שבתמונה אינו בוכה ואינו צורח. הוא חושק את שפתיו ומשיב אל הצופה מבט מלא תום. שאול הביט בפניו של המושיע ובמשך דקות ארוכות לא הצליח להתיק ממנו את מבטו. הוא ניסה להבין את מי מזכיר לו התינוק, עד שלבסוף הכתה בו ההבנה: הוא מזכיר לו את עצמו.

בשעת הסגירה יצא שאול מהספרייה ופסע לעבר בית דודיו ברובע הארבעה-עשר, מרחק של כעשרים דקות הליכה. הערב כבר ירד על העיר, והנער, נסער ואחוז שרעפים, נשא את עיניו השמיימה. את טבעותיו של שבתאי הוא לא ראה ברקיע המואר שמעליו, אך מראות אחרים, מסחררים לא פחות, ציפו לו בדרכו הביתה. את טיבם המדויק של המראות אין טעם לפרט כאן. חזיונות לא נועדו להיקרא בספר, אלא להתרגש על הנפש בלא תיווכן של מילים. די אם נציין שהדברים שראה שאול באותו ערב, בעת שפסע ברחובות פריז המוארים, פקחו את עיניו לרווחה והסיטו את חייו ממסלולם.